

obrazovaniyu, Parizh, oktyabr 1998 [Compliance of higher education with the requirements of contemporaneity. Proceedings of UNESCO International conference on higher education, Paris, October 1998]. Kyiv.

12. Shandruk, S. (2017). *Modernizatsiya pidhotovky pedahohichnykh kadriv: svitovyy dosvid.* [Modernization of pedagogical personnel training: global experience]. Kirovohrad.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОМАР Олег Станіславович – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: методика навчання англійської мови, професійна підготовка вчителів англійської мови, теорія і практика перекладу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOMAR Oleh Stanislavovych – Ph.D. (Linguistics), Associate Professor of the Department of the English language and methods of its teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methods of teaching of the English language, professional training of the English language teachers, theory and practice of translation.

Дата надходження рукопису 28. 12. 2017 р.

Рецензент – д.п.н. професор О. С. Радул.

УДК: 378.7.011:159.954

КУБРИШ Наталія Романівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри рисунку, живопису і архітектурної графіки Одеської державної академії будівництва та архітектури
ОЛЄШКО Лідія Іванівна – асистент кафедри рисунку, живопису і архітектурної графіки Одеської державної академії будівництва та архітектури
e-mail: kubrysh@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Становлення та розвиток системи художньо-педагогічної освіти в Україні проходив в різні історичні періоди. Цей процес активно продовжується формуванням нових галузей, що, з одного боку, зумовлене потребою заповнення відсутніх в Україні напрямів художньої освіти, з іншого – вимогами суспільного й економічного прогресу, які покликані забезпечувати культурний розвиток особистості на гуманістичних засадах у різних сферах продуктивної діяльності людини в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан дослідженої проблеми набуття професійних умінь майбутнього вчителя образотворчого мистецтва представлено у роботах: із сутності й змісту його графічних і зображальних умінь (Г. Беда, І. Грабар, В. Кузін, Б. Неменський, В. Орлов, М. Ростовцев, О. Рудницька, Н. Сакуліна), підготовки майбутніх учителів технологій, з основами дизайну до професійної діяльності розкрито у працях вітчизняних науковців: (М. Бондаренка, В. Борисова, Л. Дубовик, В. Мадзігона, О. Коберника, Є. Кулика, С. Кучер, В. Курок, Л. Оршанського, Л. Савченко, В. Сидоренко, В. Стешенка, Г. Терещука С. Ткачука,

Д. Тхоржевського, В. Яковлевої, Ю. Кулінка), професійних умінь і компетентностей (В. Банніков, Г. Васківська, М. Дьяченко, Л. Кандибович, С. Коновець, М. Пічкур, В. Ружицький, Ж. Сироткіна та ін.).

Мета статті – вивчити проблему підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Професійна підготовка розглядається, як процес, у ході якого осмислюється, оптимізується навчання, аналізуються освітні результати, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; при вивченні педагогічних та спеціальних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення художньої освіти в Україні розпочалось у XVIII столітті й активно розвивалося в XIX столітті, коли відкривалися рисувальні школи та художні училища в Одесі, Києві, Харкові, Львові. При відкритті університетів на території України, у деяких із них започаткували художню підготовку фахівців у рисувальних класах. У Харківському університеті діяв спеціальний клас рисування, у Київському університеті ім. св. Володимира працював особливий учитель малювання. На той час, крім спеціальних університетських рисувальних класів, розповсюдження художньої освіти здійснювалося шляхом уведення її в нижчих та

середніх навчальних закладах, але за недостатністю спеціально підготовлених учителів ці заходи здійснювалися слабо.

Так, в Одесі, за два десятиліття свого існування рисувальна школа підготувала цілу плеяду талановитих художників-педагогів – К. Костанді, М. Кузнецова, П. Нільса, Т. Дворнікова, Е. Буковецького, Г. Ладжинського, Г. Головка, скульптора Б. Едуардса, які 1890 року заснували «Товариство південноросійських художників». З їхніми іменами пов'язано досягнення Одеської рисувальної школи. Керівником школи на той час був професор Новоросійського університету Н. Кондаков. 30 грудня 1899 р. був затверджений Устав, за яким рисувальну школу перейменовано в «Художнє училище Товариства пластичних мистецтв в Одесі».

Викладання художніх дисциплін в училищі було доручено К. Костанді, Г. Ладжинському, Л. Іоріні, В. Шмідту, А. Красовському. Педагоги училища здійснювали наукову, художню та загальноосвітню підготовку за планами та програмами, укладеними педагогічною радою училища і затверджених Академією й узгоджених Міністерством народної освіти.

На початку ХХ століття за ініціативою групи художників – Х. Платонова, М. Пименова, В. Орловського, І. Селєзньова та академіка архітектури В. Николаєва розпочалася підготовка до відкриття художнього училища в Києві. Вони звернулися до Імператорської Академії мистецтв з проханням відкрити в Києві середнє художнє училище живопису й архітектури.

Академія пішла назустріч починанням художників, хоч і не затвердила устав у перший рік діяльності училища, уважаючи за потрібне спочатку в'яснити життєздатність училища і результати його діяльності. Прагнучи швидшого запровадження свого задуму, художники відкрили одночасно з дозволу попечителя Київського навчального округу тимчасові класи живопису, малювання і креслення, котрі в 1901 р. і були реорганізовані в Київське художнє училище з 6-річними класами загальноосвітніх предметів за змістом програм реальних училищ.

Положенням уставу всіх училищ, що знаходилися на той час в Україні, з незначними відмінностями за змістом, визначено, що «учням, які закінчили повний курс з художніх предметів й успішно витримали встановлені іспити з усіх загальноосвітніх і спеціально-наукових предметів, присвоюється за утвердженням Імператорської Академії мистецтв, диплом звання учителя малювання і креслення для середніх закладів і атестат про закінчення

курсу» [2, с. 237].

Шляхом цілеспрямованої належної підготовки художників-педагогів у цих закладах Академія підійшла до практичного вирішення завдань художнього виховання. За підтримкою Академії мистецтв Міністерство народної освіти 9 червня 1879 року затвердило «Положення про педагогічні курси при Імператорській Академії мистецтв і залучених до них: нормальної школи рисування і музею навчальних посібників», а також «Положення про вчителів і учительок малювання та креслення», затвердженого 18 липня 1903 року. У положеннях значна увага приділяється науковій та художній підготовці вчителів малювання.

Значну роботу з питань підготовки вчителів малювання та креслення для шкіл різного рівня та училищ проводили фахівці Київського, Харківського та Херсонського, а потім Одеського навчальних округів народної освіти, про що свідчать різноманітні нормативні документи того часу, викладені в циркулярах. Проблемами художньої підготовки вчителів у різні роки (з 1869 по 1918 р.р.) займалися – «Київський університет», «Київський учительський інститут», «Курси підготовки вчителів 2-го концентрату політехнічних шкіл при Київському українському інституті», «Київський педагогічний комітет», «Колегія Павла Галагана».

Нагальні питання щодо вищої та середньої художньо-педагогічної освіти були поставлені після 1917 року. 1920 року Одеське училище було реорганізовано в художній інститут, а в 1935 р. йому повернули статус середнього спеціального художнього училища, в якому здійснювалася підготовка вчителів малювання. Викладацький склад цього навчального закладу постійно поповнювався талановитими педагогами, такими як А. Шовкуненко, М. Жук, Д. Крайнев, Г. Тендер.

Їхніми учнями і прямими послідовниками стали Л. Мучник, М. Божій, В. Синицький, Н. Шелото, О. Постель, Т. Фреерман, П. Кановський, М. Павлюк, П. Пархет. Вони також підготували групу молодих художників, які свою творчість поєднували з педагогічною діяльністю в Одеському художньому училищі. До процесу підготовки художників-педагогів була залучена плеяда відомих митців образотворчого мистецтва Одеси, ім'я яких знала не тільки Україна, а й зарубіжжя [1]. Таким чином, значний вклад у започаткування і розвиток системи художньої освіти внесли перш за все художники.

Після більшовицького перевороту, для системи освіти і практичної діяльності навчальних закладів була вироблена єдина

загальна спрямованість і встановлено контроль за якістю художньої підготовки в руслі ідеології комуністичного режиму. До 1924 р. в Києві сформувався синтетичний ВНЗ із 5 факультетами: живопису, скульптури, архітектури, поліграфії та педагогічного, а також відділеннями: текстильного, деревообробного, театрално-фото-кіно. У 1926 р. Були організовані на базах училищ художні інститути в Харкові, Одесі, в яких здійснювалася підготовка художників-педагогів.

У 1930 році знову розпочалася реорганізація виші, після якої ріст художніх ВНЗ не тільки зупинився, але пішов шляхом згорання їх діяльності, – у 1933 р. реорганізовано Київський художній інститут, в якому залишилося три факультети, в Одесі художній інститут було закрито, у Харківському художньому інституті навчалось лише 100 студентів, а серед викладацького складу ні одного професора. Такий же стан був й у Львівському інституті декоративно-прикладного мистецтва. Це призвело до негативних наслідків організації системи підготовки художників-педагогів, і як результат – незадовільний стан художньо-естетичного виховання в школах.

Після 50-х років система художньої освіти знову перетерпіла зміни з позицій жорсткого управління освітою партійними органами, що стало передумовою негативних тенденцій у цій галузі національного розвитку культури та освіти. У листах-зверненнях до партійних та урядових органів професори Київського художнього інституту О. Пашенко, О. Шовкуненко, О. Григор'єв, В. Касіян, В. Заболотний, Е. Катонін, В. Костецький, Г. Мелехов та ін. йшлося про основні організаційні питання і перспективи розвитку вищої художньої освіти, в тому разі художньо-педагогічної підготовки педагогів і створення Академії мистецтв України [1].

Актуальність проблеми вищої художньо-педагогічної підготовки вчителів потребувала вирішення низки питань щодо її організації в Україні. На цей час в УРСР не існувало спеціальних закладів підготовки вчителів образотворчого мистецтва з вищою освітою, а в Росії вже здійснювали підготовку вчителів малювання і креслення більше десяти вищих педагогічних закладів освіти. Такий стан занепокоїв фахівців, що стало підставою рішення на державному рівні про відкриття художньо-педагогічних факультетів у вузах України в 60-х роках.

У наказі зокрема було зазначено, що з метою підготовки висококваліфікованих викладачів малювання і креслення, а також методистів цих дисциплін для загальноосвітніх шкіл, педагогічних училищ й інститутів УРСР

дозволялось Міністерству культури СРСР у 1958–1959 навчальному році відкрити художньо-педагогічний факультет при Київському художньому інституті.

Організація діяльності художньо-педагогічного факультету в Київському художньому інституті базувалася на концептуальній основі комуністичної ідеології розвитку освіти на той час без урахування інтересів національних потреб розвитку культури українського суспільства та художньо-естетичного виховання підростаючого покоління.

Професорсько-викладацьким колективом КХІ було поставлено питання щодо відсутності необхідного розвитку національної форми в українському образотворчому та декоративному мистецтві. Проблеми та потреби визначили необхідність створення єдиної загальної концепції, спрямованості художньої освіти в державі. Для цього було запропоновано створити кафедри: художньо-педагогічних дисциплін, до складу якої увійдуть малювання, акварель, декоративне мистецтво, живопис, скульптура, основи загальної педагогіки, психологія, методика викладання малювання, композиція; а також загальноінститутська педагогічна і науково-дослідна кафедра українського народного мистецтва.

Все це дає підставу для визначення недостатньо якісного стану на той час у сфері художньої освіти в державі. Тому було провідним митцям доручено організувати систему художньо-педагогічної підготовки фахівців для середніх загальних закладів освіти в Україні. Група провідних художників-педагогів КДХІ активно розпочала виконувати це державне завдання, окреслене в партійних та урядових документах.

Таким чином, підготовка педагогів з вищою художньою освітою була спрямована на формування високого рівня кваліфікації художника-педагога, методиста і вихователя. Досвід показав результати діяльності художньо-педагогічного факультету. Одними із перших його випускників В. Вільчинський, Л. Любарська, В. Корж, В. Панченко, М. Солом'яний та ін. були серед тих, хто започатковував наукову організацію системи художньо-педагогічної підготовки вчителів малювання та роботи науково-методичної комісії з образотворчого мистецтва Міністерства освіти УРСР. Вони ж стали й провідними методистами в галузі викладання образотворчого мистецтва. Результати їхньої науково-методичної діяльності, що пов'язана з проблемами художнього навчання та естетичного виховання школярів засобами образотворчого та декоративного мистецтва відображені в підручниках та посібниках для

загальноосвітньої школи і вищих навчальних закладів України. Їхні учні є послідовниками в організації та створенні нових факультетів підготовки вчителів образотворчого мистецтва в різних регіонах держави.

Вивчення складу дисциплін і аналіз побудови навчального плану підготовки педагогів-художників та нормативно-методичних документів КХІ щодо організації навчально-виховного процесу на художньо-педагогічному факультеті в архівних фондах, показав, що студенти, як і в інших ВНЗ усю підготовку отримували на основі достатніх знань дисциплін суспільних наук, у тому числі й естетики.

Склад спеціальних дисциплін визначався профілем художника-педагога, методиста, який повинен володіти індивідуальною майстерністю в галузі малюнка, живопису, відомими навичками й знаннями в графіці і в скульптурі, для того щоб керувати образотворчою діяльністю школярів. Враховуючи всі види робіт, які пов'язані з розвитком художнього смаку молоді та її загального естетичного виховання, зміст завдань програм по малюнку, живопису і, особливо, по композиції, був спрямований на оволодіння навичками в таких видах діяльності: художньому оформленні клубів, майданів, демонстрацій, масових дійств та ленінських кімнат, кімнат відпочинку, створенні панно, лозунгів, плакатів тощо. Важливим завданням процесу художньої підготовки також було формування знань та навичок у роботі зі шрифтами, в офорті, уgravюрі (ліноgravюрі, ксилографії), літографії для їх подальшого використання в шкільній та місцевій періодичній пресі.

Навчальним планом передбачено й вивчення таких дисциплін наукового та мистецького циклів, як історія мистецтв – (290 годин), технологія живописних матеріалів – (60 годин), пластична анатомія – (120 годин), перспектива в образотворчому мистецтві – (90 годин), креслення – (90 годин), педагогіка – (90 годин). Для вивчення основ живопису відводилося 420 годин на кожний рік навчання, відповідно з основ малюнка – 540 год., композиції – 30 год., на пленерну практику відводилося 288 годин. Теоретична й практична художня підготовка за кількістю відведеного часу навчальним планом зростала з третього курсу.

Останні роботи десятого семестру з живопису, малюнку, композиції чи графіки, скульптури виконувалися студентами-випускниками як кваліфікаційні роботи й виносилися на державний екзамен. Із теоретичних дисциплін виносилося дві дисципліни на ДЕК. Крім указаних дисциплін професійного циклу виховання художника-

педагога, методиста, навчальним планом була передбачена значна кількість годин факультативних занять з окремих видів образотворчого та декоративного мистецтва за вибором студентів. Методична підготовка майбутніх педагогів передбачала виконання студентом кожного завдання з ґрунтованим пояснення їхньої методики виконання. Такий підхід забезпечував міжпредметний зв'язок спеціальних дисциплін з методикою викладання малювання та формування у студентів професійної здатності до педагогічної діяльності.

Відведена навчальним планом кількість годин на вивчення основ скульптури, графіки та значна кількість годин факультативних занять давала можливість ще більш розширити професійну художню підготовку педагога-вихователя.

Велика увага приділяється комплексному вивченню історії мистецтв. Вивчення цієї дисципліни забезпечувало загальний і культурний розвиток студентів, формувало їхні знання про світове та вітчизняне мистецтво.

Відкритий у КХІ художньо-педагогічний факультет у 1967 році завершив свою діяльність. У 1965 р. естафету художньо-педагогічної підготовки вчителів перейняв Одеський педагогічний інститут. При ньому було вперше засновано художньо-графічний факультет. Протягом 70-х – 90-х років минулого століття в різних регіонах нашої держави розпочався новий етап формування системи художньо-педагогічної освіти. Були організовані художньо-графічні факультети в містах Івано-Франківськ, Кривий Ріг, Харків, Київ, Херсон та художньо-педагогічних відділень майже в кожному обласному центрі.

Наприкінці ХХ століття організація системи художньо-педагогічної освіти набула в Україні нового рівня. У роки державотворення незалежної України значно поширилася кількість педагогічних закладів що здійснюють підготовку вчителів образотворчого мистецтва на різних факультетах. Але новоутворені факультети (відділення) на практиці, при складанні навчальних планів не враховують накопичений науково-практичний досвід, вони тільки підпорядковують свої можливості до умов створеної ситуації в системі художньо-педагогічної освіти. Пошук нових освітянських технологій, складання своїх навчальних планів, котрі мов би обновлюють зміст художньо-педагогічної освіти і дозволяють забезпечувати навчання «відкритим», «варіативним», «індивідуальним», «розвиваючим», на практиці привів до нерегламентованих за змістом у відповідності до Державного стандарту великої кількості

навчальних планів, програм.

Аналіз таких навчальних планів показує, що вони створені без урахування вимог Державного стандарту педагогічної освіти з його складовими – освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм, який є нормативно правовим документом. Новоутворені навчальні плани спеціальності «Педагогіка і методика середньої освіти. Образотворче мистецтво» не мають підстав для наукової організації навчального процесу на художньо-педагогічних факультетах. Викладачі нових факультетів (відділень) самотужки укладають програми дисциплін художнього циклу, кількість годин та зміст яких не враховує художньо-педагогічну спрямованість сучасної підготовки вчителів образотворчого мистецтва.

Професійно орієнтовані дисципліни навчальними планами скорочені за кількістю годин. Навіть у навчальних планах художньо-графічних факультетів провідних педагогічних закладів освіти в Києві, Одесі, Кривому Розі, Харкові, Херсоні є розбіжність у кількості годин з дисциплін художнього, методичного та психолого-педагогічного циклів.

Звернення до багатоаспектних проблем художньої підготовки вчителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва є важливим фактором дослідження процесу наукового проектування та втілення в новітні педагогічних технологій процесу навчання студентів і формування в них професійної здатності до професійної діяльності як педагога-художника і має велике значення для реформування системи художньо-педагогічної освіти в Україні за умов безперервного навчання та вимог Болонської угоди.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. В сучасних умовах розвитку художньо-педагогічної освіти процес підготовки вчителів образотворчого мистецтва потребує подальшого удосконалення роботи факультетів у відповідності вимог Державного стандарту вищої освіти. Необхідно створити уніфіковані навчальні плани і втілити в практику досвід наукової організації навчального процесу та процесу навчання студентів на художньо-графічних факультетах.

Об'єктивні умови вже створені, оскільки утворилась науково-методична школа, фахівці якої спрямовують свою дослідницьку діяльність на вирішення теоретичних й методичних проблем підвищення рівня ефективності процесу підготовки вчителів образотворчого мистецтва в сучасних умовах та на майбутнє.

Аналіз досвіду і матеріалів дослідження

приводить до висновку, що зі зміною освітніх парадигм у вищій педагогічній школі, закономірним стає перехід до нової, науково обґрунтованої організації навчального процесу художньо-педагогічної підготовки вчителів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, який має бути забезпечений сучасними педагогічними технологіями процесу художнього навчання студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Власов В. Д. Изобразительное искусство Одессы / В. Д. Власов. – М., 1981. – 213 с.
2. Императорская Санкт-Петербургская Академия художеств // Под редакцией С. Н. Кондакова. – СПб., 1911. – 316 с.
3. Резніченко М. І. Проблеми художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва / М. І. Резніченко // Педагогіка і психологія професійної освіти. Науково-методичний журнал. – №3, – Львів, 2001. – С. 70–79.

REFERENCES

1. Vlasov, V. D. (1981). *Izobrazitelnoe iskusstvo Odessyi*. [Fine arts of Odessa]. Moscow.
2. *Imperatorskaya Sankt-Peterburgskaya Akademiya hudozhestv* (1911). [The Imperial St. Petersburg Academy of Arts]. SPb.
3. Reznichenko, M. I. (2001). *Problemy khudozhn'o-pedahohichnoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv obrazotvorchoho mystetstva*. [Problems of artistic and pedagogical preparation of future teachers of fine arts]. L'viv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

КУБРИШ Наталія Романівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри рисунку, живопису і архітектурної графіки Одеської державної академії будівництва та архітектури.

Наукові інтереси: педагогіка вищої школи, підготовка вчителів образотворчого мистецтва.

ОЛЕШКО Лідія Іванівна – асистент кафедри рисунку, живопису і архітектурної графіки Одеської державної академії будівництва та архітектури

Наукові інтереси: педагогіка вищої школи, підготовка вчителів образотворчого мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KUBRYSH Natalia Romanivna – Ph.D. in Art Studies, Associate Professor of the Department of Drawing, Painting and Architectural Graphics of the Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture.

Circle of scientific interests: pedagogy of higher education, preparation of teachers of fine arts.

OLESHKO Lidiya Ivanivna – Assistant of the Department of Drawing, Painting and Architectural Drawing of the Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture

Circle of scientific interests: pedagogy of higher education, preparation of teachers of fine arts.

Дата надходження рукопису 07. 03. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов.